

نگاهی به سیر صحافی در ایران

پیش از آنکه مقوا و خمیره مقوا برای استحکام و دوام جلد کتاب ابداع گردد کتابها را با میشن و تیماج و چرمهای مخصوص اینکار جلد میکردند. از قرن دوم تا چهارم آنچه کتاب دیده شده بدینصورت است. سپس برای مقوا و خمیره لای جلد صحافان از کاغذهای باطله که از نوشتجات متفرقه نویسندهگان و یا از کتابهای ناقص که بطول زمان اوراق و از حیز انتقاع ساقط شده یعنی از صورت کتاب خارج گردیده استفاده کرده اند. این قبیل اوراق را بروی هم با سریش چسبانده و پس از خشک شدن بشکل مقوا درآمده آنوقت آنرا بهر اندازه میخواستند لای میشن قرار داده وزیر فشار می گذاشتند و بدین وسیله جلد کتاب میساختند.

اواخر عهد صفویه میان انواع جلدهای کتب جلدهائی ملاحظه می شود که پیداست در آن زمان تازه ابداع شده. اکثر بیاض ها که عطف آن در یک طرف عرض کتاب قرار دارد دارای جلدهای یک لائی پارچه ای یا میشن نازک می باشد و دارای انواع مختلف است، یعنی جلد یک لائی که از میشن ساخته شده بطریقی تعبیه می شود که لبه آن نسبت به اندازه جلد یک سانتیمتر بزرگتر بوده و پس از آن که لبه را با شفره سخت نازک میکردند پارچه منقش را روی جلد چسبانیده لبه میشن را سریش زده روی آن بر میگردانیدند. بطوریکه چهار طرف پارچه در زیر میشن پنهان میگردد و این لبه بصورت مغزی است. گاه به جای پارچه منقش میشن بسیار نازک را روی آن چسبانیده و نقاش روی آنرا با گل و برگ تزئین کرده و با تحریر طلا اطراف گلها بر زیبایی آن می افزود و برای دوام آن روغن سند روس میزدند. در قدیم نوعی قلمکار و پارچه های زیبای ظریف گلدار می ساختند که اکثر برای اینگونه جلدها بکار رفته است. کم کم زری و ترمه هم برای رویه این قبیل جلدها بمصرف رسیده.

در عهد قاجاریه اینگونه تجلید توسعه پیدا کرد و جهت جلدسازی، صحافان در مورد تهیه جلد‌های يك لائی از مخمل‌های رنگارنگ و کاغذهای گلداراستفاده میکردند. لکن ازین زمان جلد‌های يك لائی را برای همه گونه کتب بزرگ و کوچک و بیاض و غیر بیاض می ساختند و بیشتر دستورالعملها و صورت خرجهای دیوانی و نظایر آن را با این قبیل جلد‌ها می آراستند.

پس از بازگشت استاد محمد تقی از فرنگ که به صحافباشی مشهور گشت و تربیت جمعی افراد برای صحافی فرنگی سازی، صحافی تجدیدی پیدا کرد و اسلوب صحافی ایرانی برای کتب چاپی و گاهی خطی تغییر یافت و ظرافت و زیبایی فرنگی یافت و در تهیه جلد‌های يك لائی و مقوائی ظرافت خاصی بکار می بردند و جلد‌های فرنگی به انواع و اقسام ساخته می شد و طرحهای مختلف داشت و بهترین آنها ضربی طلائی بود که کاملاً با جلد‌های ساخت فرنگ برابری میکرد. لکن تأثیر صحافی ایران از حیث نقش و نگار در آن کاملاً محسوس نبود که نمونه‌های آن اکنون در کتابخانه‌های بزرگ دیده میشود.